

Popis dalších budov dvora

K bočnímu průčelí obytné budovy přiléhá obnovená klenutá barokní brána se štítovým nástavcem. Barokní stavební etapa je zachována také v obvodových zdech stodoly na severní straně dvora, s dochovanou fasádou výzdobou tvořenou omítkovými zrcadly. Krov stodoly pochází až z doby přestavby v 19. století.

Stodola, pohled od severovýchodu. (Foto K. Foud, 2014)

Současnou podobu přinesly areálu objekty, vystavěné po roce 1865 v linii jeho jižní a východní strany. Dlouhý jižní trakt, využívaný až do poslední třetiny 20. století jako chlévy, byl dispozičně i provozně dělen na obytnou a hospodářskou část. Fasádu člení kromě ležatých okének kamenná ostění vstupů s nadsvětlíky. Interiér je sklenut plackami do pasů. Krov je hambalkové konstrukce. Při východní straně byl do doby demolice kolem roku 1980 umístěn domek s váhou, který se podařilo obnovit i se sousedící bránou. V této linii stojí také plochostropá budova bývalých stájí, dnes upravená na dílnu. V nezastavěném jihovýchodním nároží dvora stával v minulosti menší objekt s uzavřeným dvorkem se studnou.

Obnova klášterního dvora

Po restituci majetku na počátku devadesátých let 20. století byla rodinou Korců zahájena rozsáhlá záchrana a obnova hospodářského dvora. Likvidovaly se vraky zemědělské techniky a vyvážely desítky tun odpadu. Alespoň provizorně se opravovaly střechy. Z interiéru chlévů byly vybourány novodobé betonové podlahy, v sýpce se zazdívaly druhotně proražené vjezdy pro traktory, rehabilitovaly se původní vstupy i okenní otvory, probíhalo odvlhčení a opravy zdiva. Postupně byly obnoveny fasády, dveře, okna a střechy, opraveny krovy a interiéry. Rovněž došlo na rekonstrukci zaniklé zvonice ve střeše hlavní budovy. V jejím klenutém přízemí vznikl reprezentativní prostor pro konání výstav a dalších kulturních akcí. Chlévy a stáje jsou dnes víceúčelovými prostory. Majitelé *Gigantu* však nezapomínají ani na obnovu krajiny, kde se jim podařilo revitalizovat nejen blízké okolí, ale také Dvorský rybník ležící asi 500 m západně od areálu.

Interiér bývalých chlévů (dnes dílna) v průběhu rekonstrukce. (Foto K. Foud, 2013)

Finančně náročná obnova někdejšího klášterního dvora v Záluží u Kotovic byla po etapách podpořena dotačními programy Ministerstva kultury (Havarijní program, Program zachrany architektonického dědictví atd.) a dalšími stranami, např. Plzeňským krajem. Na rozdíl od jiných obdobných historických areálů zálužský dvůr přežil a díky péči současných držitelů dnes patří k předním památkám svého druhu v celém Plzeňském kraji. Snaha vlastníků o záchranu a zachování dvora byla v roce 2020 dekorována cenou ministra zemědělství České republiky „Patria Nostra“ za péči o rozvoj českého venkova.

Obnovený interiér klenutého přízemí sýpky, kde vznikl výstavní prostor. (Foto K. Foud, 2018)

The Gigant farmyard

The sprawling farmyard called *Gigant* (land registry number 1) dominates the village of Záluží near Kotovice, about 18 km to the southwest of Pilsen. Originally a manorial farm belonging to the Premonstratensian convent of Chotěšov, it is shaped as an irregular rectangle, enclosed from all sides by agricultural, residential and administrative buildings. Because of its extraordinary values it was designated as a cultural monument in 1958.

Budova chlévů a stájí po obnově, pohled od severu. (Foto K. Foud, 2016)

Archaeological excavation has confirmed the prehistorical settlement of the site and the continuity of the village from the Middle Ages at the latest. In fact, Záluží was mentioned for the first time in 1272 as a part of the property owned by the Premonstratensian nunnery at Chotěšov. In addition to the dues paid by its villeins, the main sources of the convent's incomes were its subordinate farmyards. The farmyard at Záluží came into existence in the 1660s at the latest. In the early 18th century, the farm was substantially extended, with the existence of the manor house and its granary confirmed as of 1711. That structure's high-quality Baroque look has been preserved to date. Upon the dissolution of the convent in the wake of the religious reform pursued by Emperor Joseph II, the estate was taken over by the Thurn-Taxis family in 1822. Under those owners the farmyard experienced a redevelopment after 1865; e. g. new stables and sheds were built up. Following the birth of the Czechoslovak Republic and the subsequent land reforms, the

farmyard was acquired by Jan Kotiš and afterward by the Zima family. In compliance with the Munich Agreement the estate with the farm fell to the Greater German Reich in October 1938. After the war, the farmyard was returned to the original owners, but February 1948 brought about its nationalisation. Within the restitution procedure in the 1990s, the current owners (the Korec family) recovered the farmyard in a dilapidated condition. Since then, the gradual rehabilitation of the site has still been in full progress. The structures were given new roofs, facades and utilisation. Repairs to the buildings were supported from grant programs, e. g. by the Czech Ministry of Culture. Thanks to the approach shown by the current owners, the farmyard now ranks among the prominent sites of its kind not only in the area around Pilsen. It is still utilised for agricultural activities, besides being presented during various social events to the general public as a monument of Baroque and Neoclassical architecture.

Společenský sál vznikl v bývalých chlévech a stájích. (Foto K. Foud, 2012)

Titulní foto: Letecký pohled na dvůr Gigant od severovýchodu. (Foto V. Celer, 2016)

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVÍŠTĚ
V PLZNI

HOSPODÁŘSKÝ DVŮR GIGANT V ZÁLUŽÍ Kulturní památka

V roce 2020 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Prešovská 7, 306 37 Plzeň. 1. vydání.
Edice *Památky západních Čech*. Populárně naučná řada. Sv. 10.
Autoři: Karel Foud, Tomáš Karel
Redakce: Jaroslava Kováčová
Překlad: Karel Matásek

© Národní památkový ústav, 2020
ISBN 978-80-85035-55-1
Grafická úprava a tisk: TISKÁRNA BÍLÝ SLON s. r. o.,
Škroupova 11, 301 00 Plzeň
Neprodejné

HOSPODÁŘSKÝ DVŮR GIGANT V ZÁLUŽÍ

Kulturní památka

Z historie dvora

Hospodářský dvůr čp. 1, dnes zvaný pro svou rozlohu *Gigant*, tvoří dominantu vsi Záluží u Kotovic (okres Plzeň-jih), která leží asi 18 km jihozápadně od Plzně. Původem klášterní vrchnostenský dvůr zaujímá půdorys nepravidelného obdélníku, uzavřeného ze všech stran hospodářskými a správními objekty. Pro své mimořádné hodnoty byl areál v roce 1958 zapsán do seznamu kulturních památek.

„Zámeček“ se sýpkou v době užívání státními statky, pohled ze dvora od východu. (Foto J. Gryc, 1988)

Archeologický objev pravěkého zahloubeného objektu v hlavní budově statku a plošné nálezy středověké keramiky dokládají dlouhodobé osídlení lokality. Ves je poprvé zmiňována v roce 1272 jako součást majetku nedalekého chotěšovského kláštera premonstrátů. Hlavní složku jeho příjmu tvořily vedle poddanských dávek právě výnosy z hospodářských dvorů. Po třicetileté válce došlo k výraznému stavebnímu rozvoji kláštera, kdy byly kromě vlastního sídla v Chotěšově upravovány i dvory.

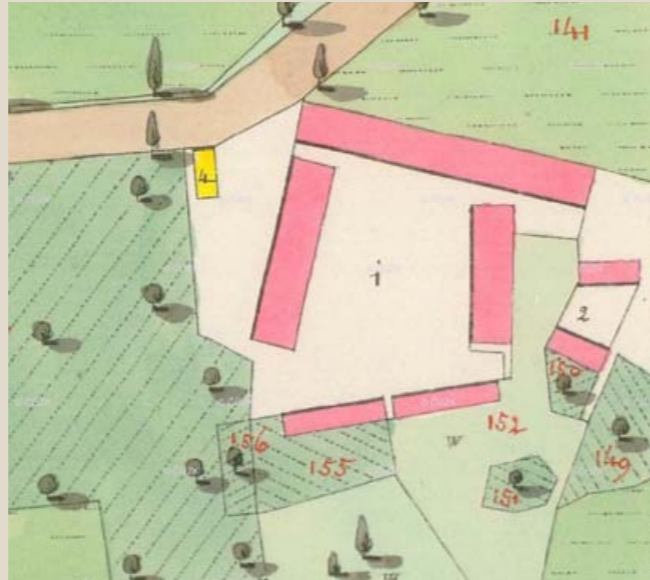
Východní strana obytné budovy se sýpkou po dokončení obnovy fasád, pohled ze dvora od východu. (Foto K. Foud, 2020)

Podle údajů urbáře z roku 1668 byl zálužský dvůr „nově zřízen“ a patřil vedle chotěšovského nebo maškrovského k hlavním hospodářským střediskům klášterního velkostatku. V majetku premonstrátů zůstávala ves s dvorem až do zrušení kláštera josefínskou reformou v roce 1782. Roku 1822 zakoupil panství kníže Karel Alexandr Thurn-Taxis, jehož rod tento majetek držel až do vzniku Československé republiky. V rámci pozemkové reformy vyhlášené v roce 1919 byl zálužský dvůr z původního velkostatku vyčleněn a odprodán Janu Kotišovi. Po něm jej vlastnila rodina Zimů, předků současných vlastníků, rodiny Korců. Zimovi byli v říjnu 1938 nuceni svůj majetek opustit a dvůr i s okolními obcemi byl přičleněn k Velkoněmecké říši. Po válce se Zimovi na statek vrátili, ale únor 1948 přinesl jeho znárodnění a později připadl státním statkům. Přestože od šedesátých let 20. století podléhal památkové ochraně, v osmdesátých letech 20. století byl vlivem dlouhodobé absence údržby doslova „vyhospodařený“. Objekty se nacházely ve špatném až havarijním stavu. Na počátku devadesátých let 20. století byl celý areál restituován a byla zahájena

jeho záchrana a postupná, tři desetiletí trvající obnova. Dvůr dnes slouží k zemědělské činnosti a je zároveň centrem kulturního dění v regionu.

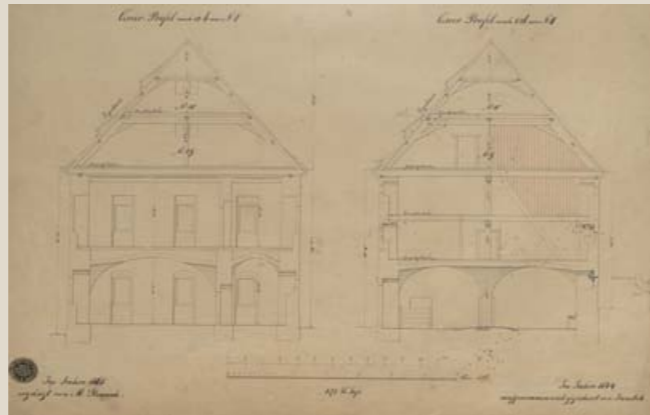
Stavební dějiny areálu

Předbarokní podobu dvora neznáme. V šedesátých letech 17. století byl prokazatelně obnoven, dosud stojící budovy pocházejí však až z 18. a 19. století. Zásadní stavební proměnou prošel areál na počátku 18. století. Tehdy byla dle vrocení nalezeného na vnitřních portálech (1711) dokončena obytná budova se sýpkou při západní straně dvora. Výrazně přestavěn byl dvůr po roce 1865, kdy vznikly objekty chlévů a stáji při jeho jižní straně. K této přestavbě se dochovaly plány zhotovené Moritzem Strauchem, které poskytují představu i o podobě barokního dvora, jehož původní rozsah zachycují i plány pořízené ke stabilnímu katastru (1838).

Půdorys dvora zachycený k roku 1838 na mapě stabilního katastru. (Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, www.cuzk.cz)

Dvůr měl v té době lichoběžníkový půdorys, na východní straně kratší oproti dnešnímu stavu o cca 10 m. Hlavní vjezd do dvora byl situován na západní straně při správní budově, východní stranu uzavíral dřevník spojený s vozovou kolnou, kterou od stodoly odděloval průchod k ovčínu. Drobný přístavek při jižní stěně sloužil jako prasečí chlívek. Tyto objekty byly přestavbou odstraněny a nahrazeny budovou umístěnou více k východu. Jižní stranu dvora tvořily dva objekty, stáje pro koně a chlévy pro skot. Později byly nahrazeny klasicistní novostavbou chlévů a stáji. Uprostřed dvora

Detail řezu sýpkou na výkresové dokumentaci M. Straucha k úpravě dvora v roce 1867. (SOA v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, Vs Chotěšov, inv. č. 3416, M 557)

se nacházela mléčnice a po obvodu byly umístěny nádrže na vodu a hnojiště. Dvůr obklopovaly louky a na západě se rozprostíral sad. Na východě stála před statkem rozlehlá budova ovčína. Prostor mezi ním a dvorem vyplňoval rybníček, s chalupou ovčáka při břehu. Tato zástavba byla při přestavbě dvora zcela odstraněna a rybníček zasypán. Kromě rybníčku, po jehož hrázi vedla cesta od hospodářství k vesnici Záluží, prostor dotvářela parková úprava se vzrostlými stromy a zahrada s altánkem.

Obytná budova se sýpkou

Mohutná barokní stavba má poměrně unikátní koncepci spojující obytnou, reprezentativní i hospodářskou funkci a dominuje areálu dvora. Průčelí obytné části, zvané pro svou výstavnost zámeček, je členěno vysokými pilastrami, lemovanými lizénovými rámy a nesoucími bohatě profilovanou hlavní římsu. Ostění vstupů i oken jsou kamenná. Stít je trojdílný, rozdělený svazkovými pilastrami a završený vlnovitě zakřiveným nástavcem. V jeho horní

„Zámeček“ od jihovýchodu v době hospodaření státních statků. (Foto J. Gryc, 1975)

ploše je obnoven plastický znak chotěšovského kláštera, lemovaný latinským nápisem „ORA PRO NOBIS DEO“ („Modli se za nás k Bohu“). Střed dispozice tvoří vstupní síň, zaklenutá valenou klenbou se třemi páry trojúhelných výsečí. Vlevo proti vstupu se nachází klenutá kuchyně, přístupná kamenným portálkem

Jihovýchodní nároží obnověného „zámečku“. (Foto K. Foud, 2020)

s restaurovaným malovaným vrocením a zbytky nápisu. V kuchyni je dosud patrný náběh dodatečně zaslepeného dymníkového prostupu v klenbě a několik etap topných otvorů pro pece. Ze středu chodby vede uzavřené a zaklenuté podkovovité dřevěné schodiště do patra. Vlevo od vstupní síně je situována velká místnost, která pravděpodobně sloužila jako shromaždiště čeledi (ratejna) a jídelna,

pro což svědčí mimo jiné i nález zbytků velkého osvětlovacího krbečku. Hospodářská část budovy vpravo od vstupní síně má trojtraktové uspořádání. Středem dispozice vede chodbička s křížovými klenbami, sloužící původně jako přímá komunikace s přízemím sýpky. Za vstupem ze síně ústí přímé schodiště do sklepa. Sklep tvoří trojice nízkých, valeně klenutých místností.

Obnověná vstupní síň v přízemí „zámečku“. (Foto K. Foud, 2019)

První patro obytné budovy má reprezentativní charakter a sloužilo jak k pobytu klášterních správců, tak i hostů. Vstupní schodiště ústí do haly s navazující komunikační chodbou. V celém rozsahu jsou zde zachovány barokní trémové omítané stropy s fabionem. Odstraněním druhotně vložených příček se podařilo rehabilitovat původní dispozici. Místnosti jsou přístupné vysokými dvoukřídlými dveřmi, nad nimiž byly objeveny pozůstatky malovaných latinských nápisů (zřejmě vázaných na účel jednotlivých místností), a jejich stěny člení dekorativní výmalba. Strop imponantního sálu v nároží zdobí štukové zrcadlo s latinským nápisem. Dochovala se i menší černá kuchyně s dymníkovou klenbou nesenou trémovým překladem – mandrholcem. Pravou trojtraktovou část tvořily za sebou řazené místnosti, vytápěné kachlovými kamny obsluhovanými z chodby. V objektu bývala i kaple, doložená popisem vybavení k roku 1782.

Opravená barokní krovová konstrukce budovy „zámečku“. (Foto K. Foud, 2015)

Severní polovinu budovy tvoří třípodlažní sýpka. Její fasáda je na rozdíl od obytné části hladká, s ležatými špýcharovými okénky s obdélným ostěním. Stít je rozdělen soklem a dvojitými pilastrů (dnes spíše jen lizén) na střední část vrcholící rámovaným trojúhelným nástavcem s piniovou šiškou a na postranní volutová křídla se stlačenými závitnicemi. Interiér přízemí zaujímá rozlehlý dvoulodní prostor s osmi poli cihlových křížových klenb, sklenutých na hranolové sloupy. Vpravo přiléhá chodba se schodištěm do patra. Dvě sýpková podlaží mají trémové stropy vnesené středovým průvlakem na trémových sloupech. Krov je dochován barokní.